

Ács József

A GYANAKVÁS NEMZEDÉKE

2022-04-06 | ESSZÉ, POSZT-COVID VILÁG

Z. Karvalics László: ***Búcsú Arkhimédészről*** című esszéje a bizonyosságok elillanását, a világ kiszámíthatatlanná válását a komplexitásválsággal hozza összefüggésbe: az emberi civilizációt önmagukban is bonyolult, külön-külön is válságban lévő részrendszerek szövevényes kölcsönhatásai sodorják az ismeretlen jövő felé.

Nem árt felidézni, hogy a kaotikus rendszerek nem feltétlenül azért viselkednek kiszámíthatatlanul, mert rendkívül bonyolultak. Ha a felfüggesztéshez csuklósan rögzített rúd végére csuklóval egy másik rudat erősítünk, kettős ingához jutunk. Kellőképpen meglökve egyszerűsége ellenére kiismerhetetlen, kaotikus mozgást végez. ^[1] Amennyiben a közbenső csuklót merev kapcsolattal helyettesítjük, a mozgás kiszámíthatóvá válik.

Másként megfogalmazva: mivel egyszerű konstrukciók is viselkedhetnek kaotikusan, bonyolult rendszerek egyszerűsítése nem feltétlenül teszi ezeket kiszámíthatóbbá.

kettős inga

Az is figyelemreméltó, hogy ha csupán az alsó inga végpontjának mozgását követjük, az reménytelenül bonyolultnak tűnik. Minden várakozásunkra rácáfol, mert nincs benne pontos ismétlődés. Az összefüggéstelenség azonban csak látszat. Ha rátalálunk a kettős inga vázára, mint mögöttes szerkezetre, sokkal pontosabb, determinisztikus modellhez jutunk. Ezzel a mozgás hosszabb távon is előrejelezhetővé válik, de az állapot mérésekor adódó elkerülhetetlen pontatlanságok miatt a tényleges mozgás mégis rohamosan távolodik a számított modelltől – ez a kaotikus rendszerek egyik ismertetőjegye.

Miféle vázat találunk a mai technikai civilizáció egymással sokféleképpen összekapcsolt rendszereinek kaotikus mozgása mögött?

AZ ÖNÉRDEK SZENTSÉGE

A modern társadalmak jelenlegi szerkezete évszázados folyamatok terméke. Ezeket a folyamatokat a leírás szintjén viszonylag jól ismerjük: egymással kölcsönható régi és új jelenségek nyalábjai rajzolódnak ki bennük. Bizonyos átalakulások a mélyben zajlanak, mások a felszínen is megjelennek. Csupán a főbb vonulatokat kiemelve: a kőszénből, majd a kőolajból nyert energia megjelenése, a vasút, később az elektromos hálózatok, majd a telekommunikáció terjedése átalakítja maga körül az ipar, a munkamegosztás és ezen keresztül a társadalmak szerkezetét, a tervezés és végrehajtás rétegzettebbé válik, az emberi létmódot meghatározó döntések egyre nagyobb körre kiterjedő változásokat hoznak, miközben a monopóliumok létrejötte miatt egyre szűkebb körben születnek meg. A pénzoligarchia nyomására általánossá válik a kamatozó hitelpénz, mely a pénzt a hitelfelvétel aktusával hozza létre, azaz elkerülhetetlenné teszi a hitelfelvételt, s egyben elszakítja a pénzt a termelő gazdaság összefüggéseitől. A bankrendszer kezébe rendszerszintű, lényegi döntések kerülnek. Önálló világa keletkezik a spekulációnak, ez a válságokkal együtt jelentős pénzelszívó hatást fejt ki a pénzügyi hierarchiának az eseményekről nemcsak tájékozottabb, de azokat befolyásoló és hivatalosan szabályozó centruma felé. A tőke koncentrálódásával egyre súlyosabb aránytalanságok alakulnak ki. Az elvben egyenlőségre és a versengő önérdere épített társadalmi rendet szabályozni hivatott piac láthatatlan kezét egyre nagyobb tőkekonglomerátumok rángatják. Az összekapcsolt alrendszereket mind súlyosabb válságokon keresztül terelik – a természeti erőforrásokat is „beárazó” „környezetvédelem” és klímaideológia főpásztoraiként – a komplexitást remélhetőleg csökkentő, szigorúbb ellenőrzést és központi irányítást gyakorló globális tervgazdaság felé.

metaszintű mechanizmus

Ennek a létmódnak a háttérében két összekapcsolt koncepció működik: az önérdere és a hatékonyság szentsége. A kapitalizmusként jellemzett társadalmi-gazdasági berendezkedés az önérdere szentségére épül: a haszonszerzésben egymással versengő vállalkozások tevékenységét, a termelés és elosztás rendszereit egy metaszintű mechanizmus, a piac szabályozza azáltal, hogy a kereslet és a kínálat viszonya befolyást gyakorol a tevékenység jövedelmezőségére, ezzel negatív

visszacsatolást hoz létre. Nem kell előre eldönteni, miből és mennyit kell termelnünk (bár a jó felmérés a siker kulcsa), mert a rendszer a túlzásokat szelektálja, a piacképes ötleteket jutalmazza. Mindenki megvalósíthatja a maga elképzelését (ez az evolúció motorja), a piac pedig az elképzelések és megvalósítások együtteseinek szelekcióját végzi. Többet „tud”, mint a piaci szereplők egyenként: meghaladja őket.

A rendszer maga persze nem ebből a felismerésből, hanem az önérdkek egymást korlátozó érvényesítéséből született, a koncepció nem megelőzte a megvalósítást, csak követte: felismerték és nem megtervezték a piac önszabályozó mechanizmusát. Felelősséget elhárító racionalizáció és minden, gazdaságon kívüli szempontot kiiktató, önfelmentő ideológia csak később vált belőle.

Kérdés, hogy az egymással konkuráló csoportérdekeket mi fogja egységbe, azaz mi akadályozza meg, hogy az eszközökben nem válogató érdekharc pusztító háborúvá szélesedjék. Hogy ezek a háborúk nemzetállamok vagy erőforrásokért és piacokért versengő tőkecsoportok között zajlanak (esetleg egymással kölcsönhatásban), már másodlagos.

Ahol az önérdeken túli szempontok homályosak és kétségesek, ahol csak az a fontos, amit mi uralunk és alakítunk, s nem foglalkozunk azzal, ami bennünket meghalad, ural és alakít (a piac ennek csak egyik vetülete), ott az egység megteremtése csak úgy lehetséges, ha magát a tagoltságot, a konkuráló érdekeket sikerül kiiktatni.

Felszámolni a nemzetállamokat, a tőkecsoportokat (piacon kívüli eszközökkel) monopóliumokba egyesíteni, csökkenteni a komplexitást, akár a differenciálódás ellenében is – ez már nem piaci törekvés, hanem politikai program. Ahogy John D. Rockefeller, a kőolajkorszak gyorsan magasra emelkedő monopoltőkése lakonikusan megfogalmazta: a verseny bűn. Párhuzamos rendszereket építeni ki ugyanarra a feladatra erőpazarlás. No és természetesen a konkurencia árversenyre kényszerít, azaz csökken a tevékenység profitja.

A mindent a piacra bízó klasszikus liberalizmus programját képviselő közgazdász-filozófus, Ludwig von Mises a monopóliumok két fő típusát különböztette meg: az egyik a piaci verseny során valamely természeti erőforrás fölött szerzett monopólium, a másik a piacot politikai eszközökkel korlátozó monopólium. Az elsőt tekinti valódi monopóliumnak, és úgy látja, ilyenek kizárólag a föld vagy az ásványi erőforrások fölötti rendelkezéssel jöhetnek létre. Ezekről 1927-ben kiadott művében így vélekedik: „Nem lehet olyan könnyen eldönteni, hogy előnyös vagy káros volna-e a hatásuk.” Ilyenkor ugyanis a monopólium kialakulása a szűkös erőforrásokkal ösztönözne takarékosagra: „... a fogyasztók [...] korlátoznák a fogyasztásukat és a költségesebbé vált anyagok helyettesítője után néznének. A petróleum világmonopóliuma a hidroelektromos energia, szén stb. megnövekedett kínálatához vezetne” [2] .

A dolog, tudjuk, nem ilyen egyszerű, de mit tegyünk: Mises a maga vizsgálódásait a pénzügyi szempontokra korlátozza.

strukturális hatalom

Nem valódi (politikai eszközökkel kialakított és garantált) monopólium viszont a pénzkibocsátásé. Mindkét fajta monopólium, a természeti erőforrások kitermelését és a monetáris rendszert irányító hatalom is döntő szerepet játszik a gazdaság és a politika kölcsönhatásában. Mindkettő strukturális hatalom: a technikai civilizáció működésének szerkezeti vázát adó összefüggéseken keresztül nyilvánul meg, ezért szilárdabb és állandóbb, mint a különféle ingatag felhatalmazásokon nyugvó politikai hatalom.

A HATÉKONYSÁG SZENTSÉGE

Az elképzelések megvalósításának szabad teret nyújtó, s ezzel a technikai evolúciót felgyorsító piac honorálja, ha valaki még nem létező keresletre válaszoló új termékkel jelentkezik, ha képes átalakítani egy megszokást, azt is, ha a termék jobban használható vagy ha a vállalkozás ugyanazt hatékonyabban (kevesebb pénzből, esetleg kevesebb alapanyag és munka felhasználásával) tudja előállítani. Az eltelt évszázadok sikerein felbuzdulva ma hajlamosak vagyunk azt hinni, ha valamit hatékonyabban csinálunk, az jobb is. A „hatékonyabb” nem a „jobb” egyik lehetséges megjelenési formája, hanem a „jobbról” kialakult közmegegyezés szinte egyetlen megmaradt összetevője.

Holott, hogy ami hatékonyabb, az jobb-e, attól függ, milyen értelemben hatékonyabb. Ennek megítélése pedig sokszor nem egységes. Mi a hatékonyság szempontja és mércéje? Ugyanaz a tevékenység lehet egyik szempontból hatékony, a másiktól nem. Ami az egyik szempontból szelekció, a másiktól kontraszelekció. Hogy a szempontot, tehát az elérendő célt kik jelölik ki, a mindenkori hatalmi konstellációt tükrözi. A hatékonyság fogalma rejtetten, implicit módon tartalmaz egy szempontot, a szempont pedig egy hatalmi mozzanatot.

KOMPLEXITÁS, KÁOSZ, PROPAGANDA

A huszadik század végén különös ellentét rajzolódik ki: folytatódik a történelmileg is példátlan vagyonkoncentráció és polarizáció, tovább növekszik a nagyvállalatok és az óriásbankok strukturális hatalma, de közben kifejlődik az internet is a maga decentralizált csatornáival, ami az információk termelésének és megosztásának új lehetőségeivel az emberi tudás felhalmozásának és újfajta összekapcsolásának ígérte hordozza. Az új médium kibontakozása azonban nem semleges közegben, hanem már eleve erősen mediatizált, sokféle célú propagandától átjárt társadalmi terekben zajlik.

indulatok és vágyak

A propaganda célja, hogy az emberek tömegei a kívánt módon viselkedjenek: tegyenek vagy épp semmiképp se tegyenek valamit. A cél világos: a komplexitás csökkentésével kiszámíthatóvá és előrejelezhetővé tenni a tömeg viselkedését, és valamilyen üzleti és/vagy politikai érdekek megfelelő irányba fordítani – ritkán intellektuális meggyőzéssel, többnyire a félelmek, indulatok és vágyak manipulálásával. Ezért jól fizetett szakértők seregei kutatják a szociálpszichológia átviteli függvényeit: milyen csoportnál milyen bemenet adja a kívánt kimenetet.

A modern társadalmakban azonban – épp komplexitásuk miatt – sokan terelnék sokféle irányba az emberek viselkedését. A médiacsatornáknál együtt hömpölyögnek a fogyasztásra serkentő divathisztériák, a globális és a lokális politika indulatokat gerjesztő aktuális hecckampányai és tendenciózus magyarázatai, a reklámbevételek növelése reményében szétkürtölt „szenzációk” és a titkosszolgálatok dezinformációi. Kérdés, nem válnak-e az emberek ennyiféle, érzelmileg megterhelő presszió hatása alatt beteggé és tanácstalanná?

Persze egyik médium sem *csak* propagandát közvetít, és a különféle propagandák hatóereje sem egyforma. Az internet előtti korszakban a vertikális propaganda médiumainak technikai és gazdasági sajátosságai, a filmkészítés, majd a rádiós és televíziós műsorsugárzás infrastruktúrájának hatalmas költségei sokban meghatározták a propaganda természetét. Ezek a nagy erejű eszközök az USA kivételével általában állami kézbe kerültek. Fennmaradt a korábbi korszakban egyeduralkodó

lapkiadás is: folytatódott az üzleti célú, illetve különféle politikai pártok irányvonalának megfelelő, papíralapú sajtótermékek publikálása – az ellentétes propagandák terében már akkor kialakultak a véleménybuborékok (az emberek érzelmi terheik csökkentése érdekében csak a saját meggyőződésüknek megfelelő lapokat olvasták, azokat viszont – nyugalmuk karbantartása érdekében – rendszeresen), illetve terjedt a csömör, a mindenfajta politikával szembeni szkepszis.

A műalkotás is hatni szeretne, a propaganda is – mégis ég és föld a kettő. A *Bűn és bűnhődés*, a *Faust*, a *varázshegy* vagy a *Cseresznyés kert* megértése körkörös folyamat: nem valamely kész konklúzió, hanem az emberlét mélyebb megértése felé vezet – mindenkit a maga útján. A propaganda ellenben, ha kiváltotta az előre megtervezett viselkedést, célba ért. Annál fejlettebb, minél egyszerűbben, minél kisebb fáradsággal idézi elő a kívánt hatást. A megértés az egyetemes felé visz, a propaganda az egyformaság felé.

A párbeszéddel szemben, ahol a felek kölcsönösen alakíthatják egymás gondolkodását és viselkedését, a propaganda egyirányú kommunikációs forma: előre megfontolt céllal hozzák létre, s mivel a direkt közlés hatékonysága alacsony, a propagandista közvetett eszközökkel él. Manipulál, „mellébeszél”, valódi célját nem

mondja ki. A kettősség idővel lelepleződik: a huszadik század traumatikus élményei után (és úgy tűnik, a huszonegyedik század ott folytatja, ahol a huszadik abbahagyta) aligha meglepő, sőt, jogos, ha az újságolvasó minden közlés mögött hátsó szándékot keres.

A korszellemet átjáró gyanakvást persze nem pusztán a propaganda mint eszköz eredendő kétarcúsága alapozza meg. Táplálja a kapitalizmus régi gyakorlata is, a nyereségek privatizálása, a veszteségek társadalmasítása: a közérdekre hivatkozás és az önérdek párhuzamos érvényesítése. Ez a fajta kétarcúság nemcsak a politika világában közhely, de más alrendszerekben is. Az amerikai bankszektor, amíg nyereséghez jut, magánvállalkozásokból áll, krízis idején viszont vesztesége közüggyé válik: a gazdasági összeomlás csak bankmentő csomaggal kerülhető el. A befektetési és kereskedelmi banki tevékenységet a nagy világválság után, 1933-ban a Glass-Steagall-törvény pontosan ennek a forgatókönyvnek a megakadályozására választotta szét, de 1999-ben a törvényt lényegében hatályon kívül helyezték. A nagy gyógyszercégek egyszerre töltenek be humanista missziót és szállítják a profitot a tulajdonosoknak, s minden helyzetben a számukra kedvezőbb arcukat fordítják a világ felé. Ha a Bill és Melinda Gates Alapítvány dollármilliárdokból épít ki globális egészségügyi intézményhálózatot, mégpedig úgy, ahogy neki tetszik (hogy egyszersemind „egészséges piacot teremtsen a vakcinák számára” is ^[3]), s ehhez más programokon keresztül médiatámogatást is vásárol, még a legnagyobb jóindulatot feltételezve is jogos a kérdés, vajon alkalmas módja-e mindez a világproblémák megoldásának.

A gyanú hermeneutikája szerint semmi nem az, aminek mondja magát, még csak nem is az, aminek látszik. A látszat csal. Minden nagy erővel terjesztett narratíva mögöttes célok szolgálatában áll. Mennél több pénzen, mennél nagyobb erővel terjesztik, annál inkább.

A főáramú sajtó azt állítja, hogy csak ő nyújt megbízható tájékoztatást. Ami az alternatív csatornákon olvasható, az vagy ostobaság, vagy hazugság, vagy félremagyarázás. Ő közli a tényeket és tudományos igazságokat, „a valóságot”, másutt

csak álhírekkel és megalapozatlan spekulációkkal találkozhatunk, amelyek kiküszöbölése válságos helyzetekben közérdek. Milyen egyszerű, milyen arkhimédészi lenne a világ, ha ez így volna!

összeesküvés-elméletek

A főáramú sajtóban és tudós tanulmányokban mind nagyobb hévvel ostromozott összeesküvés-elméletek valójában a propaganda jelenségére adott reakciók.

Ezért nem lehet felszámolni ezeket. Induljon akárhány tényellenőrző oldal, nem a tényekről van szó, hanem az elveszett bizalomról.

ÁLLATORVOSI LÓ A BONCASZTALON

A gyanakvás szülte teóriák kifejlődését és szétterjedését a világhálón legjobban talán a nyilvánosságnak a 2001. szeptember 11-i terrorakciók utáni átrendeződésén tanulmányozhatjuk.

Mi is „égette a retinákba az összeomló ikertornyokat”? Nem maguk az akciók, hanem az ezek legfelkavaróbb képeiből összeállított, s a világot betérítő médiaesemény. A híradónézők előbb elhűlve, majd az ismétlésekben pornográf kíváncsisággal bámulták a felhőkarcolókba hatoló repülőgépeket. Aztán ugyanaz különböző szögekből, megismételve, lassítva, kikockázva, a berobbant kerozin tűzgömbjével. A cigarettaként füstölgő épületek sziluettje, majd az utcákon a függőlegesen alázuhanó több százezer tonnányi acél és beton törmelékfelhője elől menekülők arca. Porködben botorkáló tűzoltók. A sötét lyuk a Pentagon koromtól fekete oldalfalán – ennél valóságosabb már nem is lehetne az üzenet. Cáfolhatatlan bizonyíték valamire, amit nem tudunk vagy nem merünk megérteni.

2001-re túl voltunk a világháló első nagy térdnyerésén, így a vérfagyasztó képsorokat szerte a világon a híradók adásrendjétől függetlenül bármikor és akárhányszor megtekinthették.

Egyértelműnek látszott, hogy történelmi korszakhatárhoz értünk, és ugyanazzal a lendülettel át is haladtunk rajta. A 9/11 utáni világ nem hasonlít majd a 9/11 előttihez.

A korszakhatárt nemcsak az irracionális félelem légkörében beindított politikai, majd katonai offenzíva jelezte, de a kommunikáció szerkezetét átalakító világhálón meginduló másfajta diskurzus is. Nemcsak a globalizáció szimbólumának tekintett, kettős őrtoronyként a világ fölé magasodó (valójában azbeszt tűzvédelmük miatt elavult és egyre nehezebben kiadható) irodaházakban, de a nyilvánosság új közegében is robbanás történt. Ennek az új emberi érintkezési formának mintha csak röntgensugárzás világította volna át a szerkezetét. A sokkot követő forrongás jól kirajzolta a hálózati kommunikáció előnyeit, jellegzetes viselkedésformáit és csapdahelyzeteit is.

Persze nemcsak az új nyilvánosság szerkezetéről tudtunk meg valami fontosat, hanem e nyilvánosság (és persze a web korábban elképzelhetetlen, strukturált információbővsége) által a világról is.

A főáramú média megmondóemberei már aznap Oszama bin Ladent emlegették, az amerikai kormány pedig két nap múlva jelentkezett a külön-külön is fantasztikus mozzanatokból összeállított eseménytörténettel és Oszama állítólag már régóta figyelt merénylőinek teljes névsorával, akiknek az összeesküvését mégsem sikerült idejében lefűlelni. A Bush-éra újbeszélje persze nem az erőforrásokért és piacokért, hanem a terror (mint lokalizálhatatlan általánosság) ellen indított háború jelmondatával kampányolt.

mint a levegő

Azt már nem vizsgálták, miként lehetséges, hogy a két nagy torony és a csak közvetett sérüléseket szenvedő 190 méter magas WTC 7 is teljesen szimmetrikusan omlott össze saját alaprajzára, nagyjából annyi idő alatt, mint amíg földet ért volna a tetejéről leejtett kavics. Az ikertornyok kilencven ép emelete, benne a csaknem százezer tonna acél – a felső résszel szemben nem sokkal több ellenállást tanúsított, mint a levegő.

Mi szüntette meg ilyen szimmetrikusan és pontos időrendben az acélgerinc, a külső váz és betonfödémek együttesének integritását és távolította el ezeket a lefelé mozgó felső épületrészek útjából? Hiszen a szabadesés az a jelenség, ahol minden helyzeti energia mozgási energiává alakul. Azt a kolosszális munkát, ami ennek az irdatlan tömegnek, különösen az acélgerinc vastag falú oszlopainak a feldarabolásához szükséges, tehát nem a helyzeti energia végezte. Akkor mi?

Ezt a nyilvánvaló kérdést sem a főáramú sajtó, sem a hivatalos vizsgálat nem tette fel. Az épületek ilyen bravúros megsemmisítéséhez nem elég néhány „a szabadságot gyűlölő” gépeltérítő fanatizmusa. Ez komoly szakértelmet és körültekintő szervezést kíván.

A kínos helyzetbe került Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet, az NIST terjedelmes tanulmányt írt mindenféle mellékkörülményekről, az energiamegmaradásnak ellentmondó spontán összeomlásról pedig a tudományos érvelést helyettesítő számítógépes szimulációkat készített. [4]

Az intézet csak a szimuláció eredményét és grafikai prezentációit publikálta, a tanulmányban használt egyes összeomlási modellek bemeneti adatait, melyekből a számítások során alkalmazott előfeltevések is kiolvashatóak lennének, nem volt hajlandó nyilvánosságra hozni. Vajon mivel indokolta ezt? Hiszen ha a 49 emeletes WTC 7 – felhőkarcolóknál példátlan módon – csakugyan a benne pusztító irodátüzek eredményeképpen omlott össze, akkor mi sem fontosabb, mint ennek a veszedelmes mechanizmusnak a feltárása, elvégre valamennyi hasonló szerkezetű épületet ugyanez a veszély fenyegeti. S ki hívhatná fel erre figyelmet, ha nem a Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet? Az érvelés azonban éppen ellentétes:

„Az NIST igazgatója úgy ítélte meg, hogy a fájlok nyilvánosságra hozatala veszélyeztetheti a közbiztonságot. A visszatartott információk olyan részletes kapcsolati modelleket tartalmaznak, amelyekkel előre meg lehet jósolni egy épület összeomlását. A visszatartott fájlokban szereplő információk elég részletesek ahhoz, hogy felhasználhatók legyenek hasonló épületek lerombolására irányuló tervek kidolgozásához.” [5]

A MÁSODIK NYILVÁNOSÁG

A főáramú médiában tabunak számító súlyos kérdések kiszorultak a világháló második nyilvánosságként működő alkalmi közösségeibe. Anakronisztikusnak tűnhet iderángatni ezt a késő Kádár-kori kifejezést, pedig azok a csoportosulások is a pártsajtó uralta első nyilvánosságból kirekesztett lényeges tartalmak megosztása köré szerveződtek (a harmadik nyilvánosság tartalmát a hatalom színterei mögött keringő, belső használatra szánt anyagok alkották). Rengetegen vetették bele magukat az érzelmileg felkavaró esemény kutatásába (ami leginkább különféle értesülések összeillesztését jelentette), mert szerették volna megérteni, mi történt valójában, s felfogták, hogy a nagy hírcsatornáktól és a legnagyobb lapoktól e tárgyban politikai propagandán kívül mást nem várhatnak. A főáramú média gyakorlata teremtette meg és nevelte fel a második nyilvánosságot, melyet szörnyszülöttként taszított el magától, hiába. A saját árnyéka volt az.

Columbo hadnagy

Az ikertornyok romjain újabb nemzedék gyakorolta a gyanakvást (az idősebbek a Kennedy-gyilkosságon edződtek). A gyanú hermeneutikájának üzemmódja

némiképp Columbo hadnagy gondolkodására emlékeztet, aki fenntartja a lehetőségét, hogy minden úgy történt, ahogy az epizód középpontjába állított – elvileg minden gyanú felett álló – figura azt elbeszéli, ám felfigyel az ellentmondásokra, az össze nem illő elemekre, az önmagukban jelentéktelen, apró mozzanatokra, és alternatív magyarázaton töpreng.

Amilyen tendenciózus volt a főáramú narratíva, olyan tarkabarka képet mutatott a második nyilvánosság. A traumatizált, elbizonytalanodott emberek bizonyosságra szomjaztak. Akik gyorsan megtalálták a maguk elnagyolt, a hivatalosnál nem kevésbé mitikus-fantasztikus magyarázatát, máris bekerülhettek a főáramú médiába – mint pellengérré állított futóbolondok. Ott ugyanis következetesen a legvadabb fantazmagóriák terjesztőit tekintették a második nyilvánosság reprezentánsainak, miközben türelmesebb emberek, élve az internet nyújtotta lehetőségekkel, kollektív erőfeszítéssel építettek fel olyan, kulcsszavakkal strukturált hipertextes sajtóadatbázist, ^[6] mellyel a merényletek és a rájuk épített propagandahadjárat széles értelemben vett előtörténetét, kontextusát, utóhatását, teljes

összefüggéshálóját lehetett tanulmányozni a sajtó és a hozzáférhető hivatalos források felhasználásával. Ebből is látszik, hogy a sajtó nem pusztán a propaganda szócsöve: gyanútlanul tényszerű beszámolóiból, és a későbbi koncepció követelményeihez értelemszerűen még nem hozzáigazított bővebb jelentéseiből nemcsak részletgazdagabb, hanem egészen más kép rajzolódik ki (például az al-Kaidáról), mint amit a híradók széles ecsetvonásokkal elének festenek.

„Ha a megértés erődjét akarjuk megostromolni, akkor előtte fel kell készülnünk rá. Szemügyre kell venni távolról, közelről. Körbelovagolni, újra és újra. Hallgatózni. Gondolatkísérleteket folytatni, és keresni hozzá igazodási pontokat a valóságból” – Z. Karvalics László leírása számomra tökéletesen illik a második nyilvánosság kritikus gondolkodást gyakorló önképzőköreire.

Nagyon hasonló folyamat játszódott le (hasonló következményekkel) a COVID-19 merőben újszerű, mégis meglehetősen monoton globális médiakampányában, ahol a védekezés sürgető feladataira hivatkozva a legtöbb kérdést kiszorították a főáramú sajtóból (ott beérték a sokkoló képsorokkal és a kumulatív halálozás riasztó számainak közlésével), miközben a hivatalos állásfoglalások önmaguknak is ellentmondtak, a vírusról, annak terjedéséről, a megjelent vakcinákról közreadott megfellebbezhetetlen bizonyosságok pedig sorra porlottak szét. Egyetlen állandó tényezőt lehetett felismerni: a riadalom fenntartásának szándékát. A politikai döntések pedig egyvalamit rajzoltak ki tisztán: a nagy gyógyszercégek érdekeit: költséges és hosszadalmas klinikai vizsgálatok nélkül kifejtett kísérleti anyagaikat a felelősség terhe nélkül próbálhatták ki hatalmas tömegeken, miközben csillagászati bevételhez jutottak. Hogy a kényszerű kísérletnek végül is mi lett az eredménye, hogy valójában mennyire hatékonyak az oltások és milyen rövid- vagy hosszútávú mellékhatásaik vannak, efféle érdektelen részletekről a híradók már nem számoltak be – már az orosz–ukrán háború volt műsoron.

felfűtött viták

A szeptember 11-e után kiépülő második nyilvánosság nem egyszerű turkálóként működött, ahol kész magyarázatok közül választhattunk nekünk tetszőt (akár azt is, hogy a repülőgépek csak vetített hologramok voltak). Aki vette a

fáradtságot, sokat tanulhatott az érvelés természetéről. Mérlegelhetette a különféle megfigyelések jelentőségét, a különböző érvek súlyát, az egyes feltevések valószínűségét, a felfűtött vitákban megismerkedhetett a jellegzetes érvelési hibákkal (a sajátjaival is), csiszolhatta a maga álláspontját. A centralizált média természete ilyenfajta nyilvános vitát nem tett volna lehetővé. Beláthatta továbbá, hogy a rendelkezésre álló információkból minden részletre kiterjedő, jól alátámasztott magyarázatot nem lehet alkotni, csak feltevéseket – s ha új adatok nem merülnek fel, idővel minden vizsgálódás nyugvópontra jut.

Tény, hogy a weben bármely elmélet hívei könnyen egymásra találhattak. Létrehozhatták a maguk körét, ahonnan a kollektíva erejével gyorsan kiseprűzhatték, nevetségessé tehatték a trollnak vagy fizetett ügynöknek tekintett akadémikusokat. Győzelmeik megerősítették együvé tartozásukat. Kiépült a visszhangkamra, ahol a jóleső bizonyosság légkörében közösen gyűjthették a feltevéseiket alátámasztó megfigyeléseket, és zárhatták ki az azoknak ellentmondókat.

A weben szerveződő 9/11 „igazságmozgalmakat” sem kerülte el ez a fajta fragmentálódás. Az első évek elszántsága alábbhagyott. Újat, többet nem mondhattak se a pilóták, se a mérnökök. Megmutatták, hogy a közvéleménynek szánt propagandisztikus magyarázat valószínűtlen és elégtelen, de bizonyossággal ők sem szolgálhattak.

Ami megmaradt: a még inkább indokolt gyanakvás.

ZSÁKUTCÁBAN

Bibó István az *Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem* című 1948-as tanulmányában mintha csak a kettős nyilvánosság mai rendszerét elemezte volna: „Ha egy közösség a hazugságnak valamiféle zsákutcájába beleszorul, annak első következménye az, hogy nem talál realista és lényeglátó embereket, akikre a maga vezetését rábízhatja. Talál bőségben gyakorlatias embereket, akiknek a számára a gyakorlati munka vagy érvényesülés lehetősége áll mindenekfelett, s ennek érdekében hajlandók abban az értelemben 'realisták' lenni, hogy a hazugság fennálló és érvényesülő konstrukcióját elfogadják valóságnak. Realizmusuk ilyen módon egy alapvetően hazug építmény megtámasztásában, erősítésében és a tényleges lehetőségek hamis feltételei között való ide-oda tologatásban merül ki. A másik oldalon a lényeglátás adományával megáldott emberek vagy más kifejezési formát keresnek, vagy szűkebb, kisebb közösségekbe vonulnak, majd mind nagyobb

mértékben izolálódnak, duzzogásba, sértődöttségbe, különtségbe vagy ádáz próféta-ságba szorulnak; egyidejűleg a különöcök és az ádáz próféták válnak arra alkalmassá, hogy a lényeg megmondását magukra vállalják.

[...] A történelem ilyen zsákutcás helyzeteiben, az irányadó s irányt mutató jellemei szélsőségei, a közösségi formák eltorzulása, az értékmérők általános megbizonytalanodása közepette sokkalta nagyobb és fáradságosabb erőfeszítésbe kerül a valóság érzékelésének közvetlenségét, a bajok és veszedelmek lemérésének a félelemmentességét, az erkölcsi mértékek tisztaságát és a helyes cselekvés lendületét megőrizni.” [7]

félelmek és fikciók

Bibónak az eredetileg a valóság feltárását a valóság megváltoztatásának szándékával összekapcsoló csoportokról („függetlenségiek, radikálisok, szocialisták, kommunisták, falukutatók, ellenállók”)

rajzolt helyzetképe tükrözi az internet harcos igazságkeresőinek dilemmáit is: „[...] ha túl hidegre, túl racionálisra, túl dogmatikusra szabták az igazi valóság feltárását és a realista szempontok érvényesítését, akkor az fenyegette őket, hogy doktrinér, dogmatikus csoport maradnak, melynek tételei hatástalanul pattannak vissza a félelmek és fikciók zárt körében élők érzelmi kötöttségeiről, s így azt felbontani nem tudják, sőt felingerlik és megerősítik; ha pedig túlságosan beleélik magukat a többiek félelmeibe, hamis vágyképeibe, túlságosan magukévá teszik mindennek az érzelmi és fogalmi nyelvezetét, akkor támadásuk értelmi átütőereje csökken meg annyira, hogy azáltal válik hatástalanná.” [8]

Ha az eseményekben csak a mindenhová behatoló „hatalom” mesterkedését észleljük, az irtózatot Gorgó-fő látványa könnyen megbénít, passzív elszennedővé tesz (ami lehet, hogy – ironikus módon – épp „a hatalom” érdeke).

Ha elővigyázatosan inkább fel sem vetjük a hatalmi formák és hatalmi viszonyok kérdését, úgy gondolhatjuk, „az emberiség” közösen navigálta hajóját veszélyes vizekre, hát közösen kell másfelé fordítanunk rajta. Már térképet vázolunk és ujjunkkal

kívánatos irányokat jelölünk ki rajta – sajnos anélkül, hogy tanulmányoznánk az erőket, melyek a hajótest tényleges mozgását befolyásolják.

ELBÚCSÚZTUNK-E ARKHIMÉDÉSZTŐL?

Az állítólag ember okozta éghajlatváltozás kérdéseit, tudományszociológiai és kommunikációs vonatkozásait *Klíma, kétely, propaganda* ^[9] című írásomban már érintettem. A probléma összetettsége, kevésbé látványos és húsbavágó természete miatt itt nem születik annyi közneveltség tárgyává tehető magyarázat ^[10] . A főáramú média ugyan szívesen tekint minden szélsőséges időjárási jelenséget, árvizet, aszályt és hurrikánt az éghajlatváltozás újabb jelének, az éghajlatváltozást az emberi szén-dioxid-kibocsátás következményének, a szén-dioxid-kibocsátás korlátozását célzó intézkedéseket pedig huszonnegyedik órában született felelősségteljes döntésnek, az emberek mégsem látják és nem érzik át a kapcsolatot. Hiába festenek az előre megfogalmazott konklúzió alátámasztása érdekében finanszírozott „tudomány” szervezetei egyre riasztóbb képet, az efféle propaganda hatásfoka alacsonynak bizonyul.

De tulajdonképpen miért az egész hadjárat? Miért bombázza a közvéleményt a főáramú média és politika évtizedek óta ezzel a hibásan felvetett problémával és annak állítólagos megoldásával? Miért szorított ki minden más szempontot a szén-dioxid-kibocsátás mérséklésének kérdése?

A gyanú hermeneutikája a nyilvánosságnak szánt klíma-alarmizmus mögött más indítékokat keres és talál.

A modern civilizáció szerkezete a magas energiahatékonysággal kitermelhető fosszilis energiahordozók felhasználása köré szerveződött, ami jelentős, alig csökkenthető keresletet szavatol, az erőforrások kitermelésén meggazdagodók kezébe pedig döntő strukturális hatalmat ad. Az olajipar vezető cégeiből alakult kartell, ha a költségesebben kitermelhető készleteket is meg akarja nyitni, ha szeretné bevételét növelni és hatalmát kiterjeszteni, nem a jelenlegi termelés fokozásában érdekelt (az olcsóbban kitermelhető olaj gyors felélése hirtelen összeomláshoz vezetne), hanem az árfelhajtásban, illetve a maradék konkurencia (elsősorban Oroszország) destabilizálásában és módszeres tönkretételében ^[11]. A kitermelés visszafogása és az árak felhajtása növeli a megszerzett profitot, a fogyasztás visszaesése elnyújtja a kőolajkorszakot: az ásványkincs tulajdonosai a gazdaság lefékezésével tovább maradhatnak nyeregben, a kutatóknak pedig több idejük marad alternatív megoldásokat kidolgozni.

De miért volna érdekük az olajcégeknek a fosszilis erőforrások teljes kiiktatása?

társadalomalakító igyekezet

Mert tevékenységük már régóta nem az olajról szól. A kétféle strukturális hatalmat birtokló olaj- és pénzoligarchia, illetve a befolyásukkal maguk mellé

állított nagyvállalatok ambíciói régóta túlterjednek a pusztán pénzszerzésen: eredetileg filantrópiaként bemutatott társadalomalakító igyekezetük jócskán túlnőtt magán. Zbigniew Brzezinski már 1970-ben megjelent könyvében ^[12] úgy vélekedett, hogy a nemzetközi politika régi keretei – a befolyási szférák, a nemzetállamok közötti katonai szövetségek, a szuverenitás fikciója, a hajdani válságokban gyökerező konfliktusok – már nem összeegyeztethetők a valósággal. A nemzetállam mint az ember szervezett életének alapvető egysége megszűnt a legfőbb teremtő erő lenni: a nemzetközi bankok és a multinacionális vállalatok a nemzetállami politikai koncepciókat messze megelőzve cselekszenek és terveznek.

Kétségtelen, hogy a pénzügyi és energetikai válságok is kölcsönhatásban állnak egymással. Az 1973-as olajembargó és olajárrobbanás is szorosan összefüggött a kamatozó hitelpénzként előállított dollár aranyra válthatóságának 1971-es megszűntével: újra keresletet támasztott a dollár iránt, hiszen az olaj nemzetközi kereskedelme abban zajlott (és zajlik).

A korlátos stratégiai erőforrás fölött rendelkezők számára kétségkívül előnyös, hatalmukat megszilárdító olajválságok és árrobbanások vajon az olaj- és földgázfüggésben élő társadalmak számára is hasznosak-e abban az értelemben, hogy kifizetődővé teszik az alternatívák keresését? A piaci nyomás önmagában még nem elegendő a kreatív megoldások megkereséséhez (a különféle önkényes feltevésekkel futtatott „modellekből” jósolgató „klímatudomány” csiszolgatása még kevésbé). A „zöld átalakulás” ma részben marketingfogás (zöldre mosás – greenwashing), részben propagandával fűtött vágyvezérelt gondolkodás: reális lehetőségként kalkulálunk a belsőégésű motorral szerelt autók elektromos járművekre cserélésével anélkül, hogy utánaszámolnánk az ehhez szükséges plusz erőművi kapacitásnak (egyelőre csak az erőművek kiiktatásánál tartunk), az infrastruktúra kiépítéséhez, az akkumulátorok, esetleg hidrogéncellák tömeges gyártásához szükséges energia és nehezen kitermelhető nyersanyagok mennyiségének, számot vetnénk ennek következményeivel és korlátaival. Mikor úgy teszünk, mintha a jelenlegi villamoshálózat hamarosan át tudna állni túlnyomórészt megújuló energiákra – a klímaideológia nyomása alatt csak önmagunkat csapjuk be.

Illúzió, hogy „legfeljebb autó helyett majd kerékpárral járunk és sétálunk”, azaz különösebb ipar- és társadalomszerkezeti átalakulások nélkül átválthatunk nem-fosszilis energiaforrásokra. Ezért dátumhoz kötött kibocsátás-korlátozási célokat, sőt egyenesen nulla kibocsátást emlegetni anélkül, hogy a szerkezetváltásra bármilyen megvalósítható elképzelésünk volna, nem sokat ér – hacsak nem tekintjük megoldásnak a társadalmi-gazdasági összeomlást is.

Hogy mi vár a karbonlábnyomuk miatt bűnhődő tömegekre, kiolvasható az angol egyetemek összefogásával készült, 2050-re nulla kibocsátást tervező propaganda-brosúrából ^[13], mely kifejti, hogy csak az elektromos áram használata lesz megengedhető. A fosszilis energiaforrások kivezetése miatt, aminek nincs karbonsemleges alternatívája, egyszerűen nem fog működni.

A tanulmány szerzői komoly arccal közlik, hogy a hajózás, repülés, cementgyártás kiváltására sajnos nincs ötletük, azt viszont tudni vélik, hogy az éghajlatváltozási törvény betartása megköveteli majd: ne együnk marha- és bányahúst. Hogy miért? Mert a kérődzők a fű megemésztése közben metánt bocsátanak ki – ami üvegházgáz!

A központilag vezényelt „Great Reset”, és a „zöld forradalom” mindinkább Mao Ce Tung „Nagy Ugrására” emlékeztet. A voluntarista „felzárkóztató” program egyik első propagandakampánya 1958-ban a kártevőnek kikiáltott verebek országos kiirtását rendelte el. A százmilliószámra elpusztított madarak nyomában meginduló rovarinváziók tönkretették a termést, halálos éhínséget okozva. A helyzetet csak külföldről nagy tételben behozott (főként orosz) verebekkel lehetett javítani.

görcsbe rándult arccal

Úgy látszik, miután Greta Thunbergnek a jövőt felélő gazdasági növekedés kultuszát kárhóztató, görcsbe rándult arccal előadott vádjai és a „puha” meggyőzés más eszközei

hatástalannak bizonyultak (vagy eleve csupán előkészítő szerepük volt), a gazdaság korlátozása a redukcionista „klímavédelem” jegyében csak nyersebb kényszerítő eszközök alkalmazásával valósítható meg.

Kirajzolódik a kép: a társadalmaknak az új szűkösség korszakában elkerülhetetlen globális léptékű átalakítását egy szigorúbban ellenőrzött rendszer felé a válságban lévő pénzügyi rendszer gyökeres átszervezését tervező monetáris hatalom és a fő energiaforrás felett rendelkező tőkecsoportok megbízottai közösen vezényelhetik az általuk fizetett média hathatós közreműködésével.

Az új „zöld” divattéma a „barna” vállalkozások, például a fejlődő országok szénerőművei mögüli kihátrálás, forráskivonás mellett mintegy a karbon-kvóta kereskedelem koncepciójának általánosítása: az „ökoszisztéma-szolgáltatások” (azaz erdők, tavak, művelhető földterületek, ivóvízkészletek) piacosítása, azaz tőzsdére vitele egy új eszközosztály, a „természeti vagyont kezelő társaságok” értékpapírjainak formájában, ^[14] mely társaságok vagyonát maguk az ökológiai javak alkotják majd – tudjuk, ezeket az eladósodott és kiszolgáltatott közösségektől a legkönnyebb megszerezni.

Az élet feltételeinek tőkés társaságok tulajdonába helyezésével megvédeni a Földet a rajta élő emberektől – tulajdonképpen mi ebben a korszakváltóan új elgondolás? És vajon milyen társadalomszerkezet felel meg neki?

Igaz, sok észszerű megoldás kínálkozik életmódunk energiaigényének csökkentésére, az erőforrások észszerűbb felhasználására, és ezeket lelkes, kreatív csoportok helyben meg is valósíthatják, de közben a régi „dinoszauruszok”, a nagy nemzetközi

szervezetek, befektetési bankok, a Black Rock, Vanguard vagy State Street kaliberű, 5-10 ezer milliárd dollárt irányító vagyongazdálkodók és a globális óriásvállalatok, úgy tűnik, nagyon is megtalálták az arkhimédészi pontot, ahonnan az erőforrás-intenzív modernitást kiforgathatják a sarkaiból, anélkül, hogy hatalmuknak egy szikrájáról le kellene mondaniuk.

Csakugyan elbúcsúztunk Arkhimédésztől?

Ha engedünk a nyomásnak és elfogadjuk a tendenciózusan hamis tematizációt, azaz továbbra is a karbonsemlegességet tekintjük a „zöld” gazdaság egyetlen mércéjének, ha nem nyitunk teret más, az emberi együttélésben szerepet játszó fontosabb szempontok megtárgyalásának, a csapda fedele ránk zárul. Nem is lesz más választásunk, mint fejet hajtani a klímadiktatúra előtt.

1. https://fizipedia.bme.hu/index.php/Kaotikus_kett%C5%91s_inga_vizsg%C3%A1lata_V-scope-pal ↑
2. Ludwig von Mises: *Liberalizmus: A klasszikus hagyomány*. <https://ellenpropaganda.hu/ludwig-von-mises-liberalizmus-2-7-kartellek-monopoliumok-es-a-liberalizmus/> ↑
3. <https://www.gavi.org/our-alliance/market-shaping> ↑
4. Az alapkérdésre az NIST a „gyakran feltett kérdésekre” adott válaszaiban sem ad magyarázatot: jobb híján elismétli hibás előfeltevéseit: <https://www.nist.gov/world-trade-center-investigation/study-faqs/wtc-towers-investigation>: 31. How could the WTC towers collapse in only 11 seconds (WTC 1) and 9 seconds (WTC 2) – speeds that approximate that of a ball dropped from similar height in a vacuum (with no air resistance)? ↑
5. <https://www.nist.gov/world-trade-center-investigation/study-faqs/wtc-7-investigation> ↑
6. *Complete 9/11 Timeline* – Az adatbázisnak és más hasonló, a hálózaton ingyen munkával gyűjtött és hipertextbe szervezett tematikus projekteknek helyet adó cooperativeresearch.org, majd historycommons.org oldal sajnos néhány, 2019 végén kiadott vészjelzést követően (mert nem tudta a szerver üzemeltetésének költségeit előteremteni) megszűnt. Pedig a koronavírus-járvánnyal kapcsolatban közzétett, egymásnak ellentmondó információkat hasonlóképpen egybegyűjtő idővonal is szerfelett tanulságos volna.

Az adatbázisnak ma már csak az archivált változata elérhető:
https://web.archive.org/web/20211009005323/http://www.historycommons.org/project.jsp?project=911_project ↑
7. Bibó István: 'Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem', In: *Válogatott tanulmányok, Második kötet, 1945-1949*, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1986, 604 ↑
8. Bibó i. m. 607 ↑
9. <https://ligetmuhely.com/liget/acs-jozsef-klima-ketely-propaganda/> ↑
10. Talán csak az alaszakai ionoszféra-kutató állomás, a HAARP körül burjánzó spekulációk tartoznak ide. ↑
11. Az amerikai külpolitikára és geopolitikai stratégiára régóta komoly befolyást gyakorló tekintélyes RAND Corporation agytrösztje például az *Overextending and Unbalancing Russia – Assessing the Impact of Cost-Imposing Options*

című, egy munkacsoport „kutatási eredményeit” összefoglaló 2019-es tanulmányában az Oroszországot meggyengítő és tönkretévő társadalmi-gazdasági-katonai destabilizáló eszközök egész arzenálját vonultatja fel, költség- és hatékonyság-beccsléssel: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB10014.html.

A magasan képzett munkatársaira büszke agytröszt csillogó-villogó nyitóoldalán így mutatkozik be: „a RAND Corporation olyan kutatószervezet, amely közpolitikai kihívásokra dolgoz ki megoldásokat, hogy világszerte biztonságosabbá, egészségesebbé és virágzóbbá tegye a közösségeket.” ↑

12. Zbigniew Brzezinski: *Between Two Ages, America's Role in the Technetronic Era*, The Viking Press, New York, 1970 ↑

13. <https://www.ukfires.org/wp-content/uploads/2019/11/Absolute-Zero-online.pdf>. ↑

14. <https://www.intrinsicexchange.com/> ↑

kép | shutterstock.com